

A MEDINA-MARGITSZIGET LELŐHELYEN FELTÁRT KORANEOLITIKUS SÍR EMBERTANI VIZSGÁLATA

Írta: K. ZOFFMANN ZSUZSANNA

Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztálya, Budapest

ZOFFMANN, Zs. K.: *Anthropological examination of the early neolithic grave uncovered at the site Medina-Margitsziget*. A burial place of the early Neolithic *Linienbandkeramik* was uncovered at the site Medina-Margitsziget in 1974. The skeleton of the 48—57 years old man buried in the grave is in a state of rather bad preservation so its taxonomic determination can only be done conditionally. The type of the gracile hyperdolicho—dolicho chamae—ortho-acrocrane skull can be determined as „gracile Mediterranean + ×”.

As it appears from the archaeological researches, this culture of the western Carpathian Basin had an important role in the early Neolithic Age: it conveyed the neolithizing effects of the Körös-Starčevo-Criș culture towards the north, and had thus part in the formation of the early Neolithic Central European *Linienbandkeramik*. Today it is yet unclear in what measure this process was restricted to transmitting merely economic and cultural effects, or maybe even minor migrations took place in the given period.

The genetic connections of the population should be sought for among the ones neighbouring it in time and space of the Central European *Linienbandkeramik* and Körös-Starčevo cultures, respectively; however with the remark that the former connections with these are rather questionable as yet. Anthropological research cannot serve with data for the solution of this problem at the present moment, since only one skeleton is known from the Starčevo culture of the area.

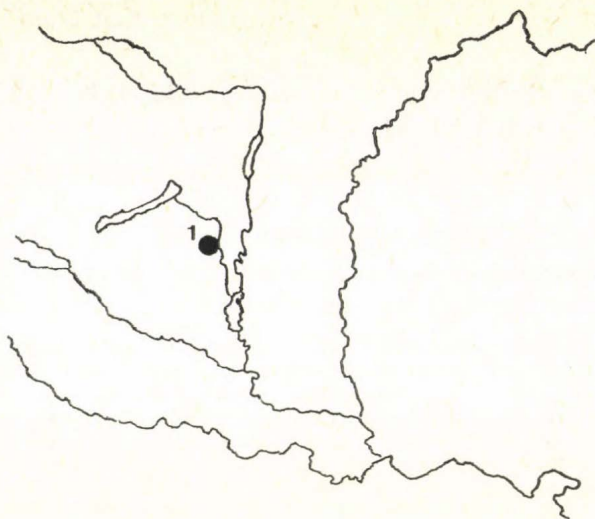
The early Neolithic finds of the farther areas (the *Linienbandkeramik* ones of the NW Carpathian Basin and the Körös-Starčevo-Criș ones of the SE Carpathian Basin) differ from one another— at least relying on the material at disposal — as to the general taxonomic aspect; thus the early Neolithic populations of the Central European and southern culture complexes could presumably also ethnically differ from each other besides in cultural respects. This, however, does naturally not preclude that also the South Transdanubian population that lived in the western borderland of the Körös-Starčevo culture and the neighbouring, similarly South Transdanubian *Linienbandkeramik* population necessarily differed from one another to so great an extent.

Key-words: Medina-Margitsziget, Early Neolithic Period, *Linienbandkeramik* of Central Europe, Körös-Starčevo-Criș Culture.

A Tolna megyei Medina-Margitsziget lelőhelyen (1. ábra) végzett hitelesítő ásatások során 1974-ben egy zsugorított csontvázas sír került feltárára, melyet mellékletek hiányában a régészeti megfigyelések alapján az ásatók a koraneolitikus Dunántúli Vonaldíszes Kerámiába (=DVK) kelteztek (KALICZ—MAKKAY 1975).

Az embertani lelet leírása

A sírban egy 48—57 éves (NEMESKÉRI—HARSÁNYI—ACSÁDI 1960, SJÖVOLD 1975) *férfi* (ÉRY—KRALOVÁNSZKY—NEMESKÉRI 1963) igen rossz megtartású csontváza feküdt (1. táblázat).

1. ábra. A lelőhely földrajzi helyzete. 1 = Medina-Margitsziget
 Fig. 1. The geographical situation of the site. 1 = Medina-Margitsziget

1. táblázat

Nem és életkor meghatározás
 Table 1. Sex and age determination

NEM — SEX:	♂
a sexualizáltság foka	+0,15
degree of sex expression	0
tubera front. et pariet.	+1
glabella	-1
processus mastoideus	+1
protuberantia occip. ext.	0
squama occipitalis	0
margo supraorbitalis	+1
trigonum mentale	+1
angulus mandibulae	0
corpus mandibulae	-1
incisura isc. major	+1
caput femoris	-1
linea aspera	0
clavicula	
BECSÜLT ÉLETKOR — ESTIM. AGE:	48—57
obliteratio	III
femur	III

A koponyából csupán a töredékes, bázis nélküli agykoponya és a töredékes mandibula őrződött meg, néhány foggal a felső fogsorból. — Az agykoponya ALEKSEJEV—DEBEC (1964) kategóriái szerint középhosszú, keskeny-igen keskeny, mérsékelt alacsony, indexei alapján a dolicho-hyperdolichokrania

2. táblázat

Koponyaméretek (mm-ben) és indexek
 Table 2. Measurements (in mm) and indices of the skull

Martin No	
1.	182
8.	134
9.	—
10.	(109)
11.	(123)
12.	(106)
13.	(103)
17.	—
20.	(112)
23.	—
24.	—
26.	121
27.	131
28.	—
29.	108
30.	117
31.	—
38.	(1356)
69.	(30)
71(d)	33,5
8/1	73,63
20/1	(61,54)
20/8	(83,58)

határán, chamae-orthokran, akrokran. A méretek alapján számított koponyakapacitás euryen kategóriájú (2. táblázat). — A gracilis koponya norma verticalisban ellipsoid, norma occipitalisban pedig bomba alakú. Norma lateralisban a homlok alacsony, meredek, a koponyatető hosszan-laposan, egyenletesen ívelt az obeliontáji lapultságig. A kissé kihúzott tarkó curvooccipital. A glabella 3, a protuberantia occipitalis externa 2 fokozatú. A harapás a fogak abrasiójának dőlési szöge alapján normál típusú lehetett (2. ábra.) Arckoponya hiányában csupán a töredékes mandibula valószínűsíti az arckoponya lefelé keskenyedő alakját.

A vázcsontok ugyancsak gracilisek, a femur platymer, a tibia mesoknem indexű. Egyetlen hossz méret sem volt mérhető, így az eltemetett egyén testmagassága nem volt rekonstruálható (3. táblázat).

Sem a koponyán, sem a vázcsontokon nem fordult elő fejlődési rendellenesség vagy kóros elváltozás. A megőrződött 17 fagon egy esetben sem lehetett cariest megfigyelni.

Taxonómiai meghatározás

A csekély számú morfológiai és metrikus jelleg alapján a medinai férfi váz taxonómiai meghatározása csak bizonyos korlátok között adható meg. A gracilitás, a kis abszolút méretek, valamint az agykoponya körvonala és indexértékei a gracilis mediterrán taxonra utalnak, feltűnő azonban az aránylag erős glabella, amely esetleg más típusal való keveredést jelez. A taxonómiai meghatározás így csupán *gracilis mediterrán* + x-ként adható meg.

3. táblázat

Vázcsont méretek (mm-ben) és indexek
 Table 3. Measurement (in mm) and indices of the skeleton

Martin No	d.	s.
CLAVICULA:		
1.	—	—
6.	34	—
HUMERUS:		
1.	—	—
2.	—	—
4.	—	—
5.	21	20
6.	17	15
7.	—	—
10.	—	—
6/5	80,95	75,00
RADIUS:		
1.	—	—
4.	14	12
5.	12	11
5/4	85,71	91,67
ULNA:		
1.	—	—
11.	12	12
12.	14	14
11/12	85,71	85,71
FEMUR:		
1.	—	—
2.	—	—
6.	27	26
7.	28	27
9.	32	33
10.	24	24
19.	—	—
6/7	96,43	96,30
10/9	75,00	72,73
TIBIA:		
1.	—	—
1b	—	—
8a	33	33
9a	21	22
9a/8a	63,64	66,67
FIBULA:		
1.	—	—

Történeti értékelés

A dunántúli koraneolitikus DVK speciális szerepet játszott a régészeti kutatások szerint Nyugat Kárpát-medence őskori történelmében (KALICZ—MAKKAY 1972a, 1972b). Dél felől, a Körös-Starčevo-Criș kultúra felől érkező neolitizációs hatásokat e csoport közvetítette észak felé, közrejátszva így tá-

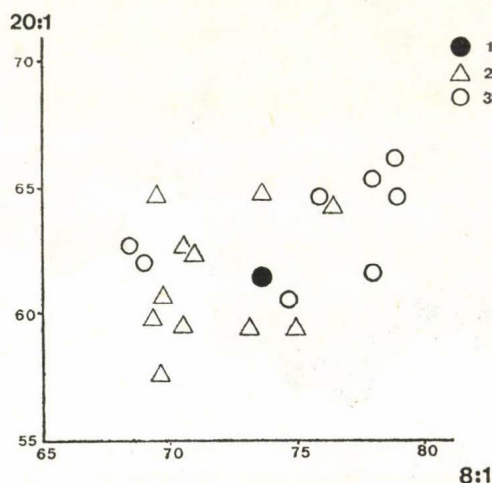
2. ábra. Medina-Margitsziget, kora neolitikus, 48—57 éves ♂
Fig. 2. Medina-Margitsziget, early neolithic, 48—57 years old ♂

gabb értelemben a közép-európai Linienbandkeramik kialakításában. Az így létrejött koraneolitikus kultúra kulturálisan és feltehetően etnikailag is — a régészetileg kimutatható déli hatások ellenére is — már a közép-európai kultúrkörhöz tartozott. Hogy a koraneolitikus földműves-állattartó életformára való áttérés csupán a Körös-Starčevo kultúra felől érkező hatásokra vezethető-e vissza, vagy kisebb-nagyobb migrációk is lezajlottak-e e korai stádiumban, egyelőre még nem tisztázható.

A DVK népességének tehát — amennyiben elfogadjuk a régészet által felvázolt és a fentiekben ismertetett történeti folyamatot — genetikai kapcsolatai lehettek elsősorban az embertanilag teljesen ismeretlen, KALICZ—MAKKAY (1972a, 1972b) által feltételezett, helyi őslakossággal, valamint a közép-európai Linienbandkeramik népességgel, és talán bizonyos mértékben a Körös-Starčevo-Criș kultúra népcsoportjaival is. E két utóbbi esetben azonban azonos problémával állunk szemben.

A rendelkezésre álló közép-európai Linienbandkeramik, illetve Körös-Starčevo-Criș kultúra embertani anyaga nem Dél-Dunántúlról, tehát nem lelőhelyünk közvetlen földrajzi szomszédságából származik, és nem bizonyos, sőt inkább kérdéses, hogy a feltételezett genetikai kapcsolatok a távolabbi területeken (ÉNY és DK Kárpát-medence) élt népcsoportokra is érvényesek-e.

Starčevo kultúrabeli embertani anyag Dél-Dunántúlról csak Lánycsókrról ismert (ZOFFMANN 1977), az egyetlen felnőtt váz (kisközepes termetű, eury-mesomorph nő) ANGEL (1951) nomenklatúrája szerint az ún. „lowheaded (European) Alpine” típus körébe sorolható. E típus eredetét ANGEL (1951)

3. ábra. Koraneolitikus Kárpát-medencei férfi sorozatok agykoponya-indexeinek grafikus összehasonlítása (JELÍNEK 1973, JUNGWIRTH 1965, LEBZELTER—ZIMMERMANN 1936, illetve FARKAS 1975, LIPTÁK 1974—1975, NECRASOV—CRISTESCU 1965 és NEMESKÉRI 1944 alapján)
1 = Medina, 2 = közép-európai Linienbandkeramik, 3 = Körös-Starčevo-Criș kultúra

Fig. 3. Graphical comparison of skull indices of early neolithic male series from the Carpathian Basin (after JELÍNEK 1973, JUNGWIRTH 1965, LEBZELTER—ZIMMERMANN 1936, and/or FARKAS 1975, LIPTÁK 1974—1975, NECRASOV—CRISTESCU 1965, and NEMESKÉRI 1944) 1 = Medina 2 = „Linienbandkeramik” from Central Europe 3 = Körös-Starčevo-Criș culture

Európa mezolitikus népességének körében keresi. LIPTÁK (1962), illetve FARKAS (1972) típusmeghatározási módszerei szerint a lányescóki váz — pontosabban nem meghatározható elemeket (kerek, magas orbita stb.) is felmutató — cromagnoid jellegű. A délföldi és erdélyi, taxonómiailag meglehetősen heterogén Körös-Starčevo-Criș kultúrabeli anyagban ugyancsak előfordulnak robusztusabb, eurymorph egyedek is, de mellettük megtalálhatók nagyobb számban a gracilis mediterrán típusúak is (FARKAS 1975, ZOFFMANN 1980).

A burgenlandi, alsó-ausztriai és szlovákiai közép-európai Linienbandkerámias embertani leletek (Pötsching — JUNGWIRTH 1965; Kleinhadersdorf — LEBZELTER—ZIMMERMANN 1936; Nitra-H. Krškany — JELINEK 1973) nagyobb fokú heterogenitást mutatnak. A férfi populáció esetében a nordikus („brünni”) és protomediterrán típus dominál, a női populáció esetében pedig JELINEK (1973) a nitrai temető előzetes ismertetésekor, gracilis leptomorphokról beszél (3. ábra).

Az embertani anyag tehát főleg földrajzi okokból nem alkalmas az összehasonlításra, és az a tény, hogy a Linienbandkeramik és a Körös-Starčevo-Criș kultúra taxonómiai összképe a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján eltérő, a Dunántúlt érintő esetleges kisebb-nagyobb korancolitikus migrációk bizonyítására vagy cáfolására nem használható fel.

Az elmondottak alapján csupán annyit lehetne megállapítani, hogy ÉNY Kárpát-medence és DK Kárpát-medence, pontosabban az Alföld és Erdély népessége a Linienbandkeramik és Körös-Starčevo-Criș kultúra időszakában eltérőnek tűnik, a közép-európai és déli kultúrkörök népességei között (amennyiben a Körös-Starčevo-Criș nem tisztán helyi előzményekből, helyi populációkból alakult ki) nemcsak kulturális, hanem etnikai különbségeket is feltételezhetünk. Ez a feltevés természetesen nem zárja ki azt, hogy a Körös-Starčevo kultúra nyugati földrajzi egységén élt dél-dunántúli népesség és a vele szomszédos, ugyancsak dél-dunántúli Linienbandkerámias népcsoport is szűkszerűen ennyire különbözött egymástól.

*

(Közlésre beérkezett: 1981. május 8-án.)

IRODALOM

- ALEKSEJEV, V. P.—DEBEC, G. F. (1964): *Kraniometrija*. Moskva.
ANGEL, J. L. (1951): *Troy. The Human Remains*. Cincinnati.
ÉRY, K. K.—KRALOVÁNSZKY, A.—NEMESKÉRI, J. (1963): Történeti népességek rekonstrukciójának reprezentációja. (A Representative Reconstruction of Historic Populations.) — *Anthrop. Közl.* 7; 41—89, 90.
FARKAS, GY. (1972): *Antropológiai praktikum I. Paleoantropológiai metodikák*. Szeged.
— (1975): *A Délföld őskorának paleoantropológiája*. — Kandidátusi disszertáció, Szeged.
JELINEK, J. (1973): Die neolithische und bronzezeitliche Besiedlung der heutigen Tschechoslowakei. *Fundamenta B/3. VIIIa.* — *Anthropologie I*; 186—199.
JUNGWIRTH, J. (1965): Ein linearbandkeramisches Skelett aus Pötsching im Burgenland. — *Anthrop. Anz.* 29; 123—132.
KALICZ, N.—MAKKAY, J. (1972a): A medinai koraneolitikus leletek. (Die frühneolithische Funde von Medina.) — A Szekszárdi Balogh Ádám Múzeum Füzetei 10.
— (1972b): Südliche Einflüsse im frühen und mittleren Neolithikum Transdanubiens. Die aktuellen Fragen der Bandkeramik. — Akten der Pannonia Konferenzen, Székesfehérvár. 1; 93—97.
— (1975): Medina-Margitsziget. — *Rég. Füz.* 1. 28; 15—16.
LEBZELTER, R. V.—ZIMMERMANN, G. (1936): Neolithische Gräber aus Klein-Hadersdorf in Niederösterreich. — *MAGW* 66; 1—16.

- LIPTÁK, P. (1962): *Homo sapiens* — species collectiva. *Anthrop. Közl.* 6; 17—27.
 — (1974—1975): Neolitikus csontvázmaradványok Deszk mellett. *Neolithische Knochenreste bei Deszk.* — *MFME* 1974—1975: 311—315, 315.
- MARTIN, R. (1928): *Lehrbuch der Anthropologie*. (2. ed.) Jena.
- NECRASOV, O.—CRISTESCU, M. (1965): Données anthropologiques sur les populations de l'âge de la pierre en Roumaine. — *Homo* 16; 129—161.
- NEMESKÉRI, J. (1944): A vaskúti neolithkori (Körös kultúra) csontváz embertani ismertetése. — *in*: KUTZIÁN, I.: A Körös kultúra. *Diss. Pann.* II. 23; 149—152.
 — (1956): Anthropologische Übersicht des Volkes der Pécelér Kultur. — *in*: BANNER, J.: Die Pécelér Kultur. *ArchHung* 35; 295—314.
- NEMESKÉRI, J.—HARSÁNYI, L.—ACSÁDI, GY. (1960): Methoden zur Diagnose des Lebensalters von Skelettfunden. — *Anthrop. Anz.* 24; 70—95.
- SJØVOLD, T. (1975): Tables of the combined method for determination of age at death given by Nemeskéri, Harsányi and Acsádi. — *Anthrop. Közl.* 19; 9—22.
- ZOFFMANN, Zs. K. (1977): Anthropological Finds in Lánycsók, Hungary, from the Early Neolithic Starčevo Culture. *JPMÉ* 22; 157—162.
 — (1980): Eine Übersicht über das anthropologische Material des neolithischen und kupferzeitlichen Kulturen im Karpatenbecken. — *Alba Regia* 19; 9—29.

A szerző címe: K. ZOFFMANN ZSUZSANNA
 Authors' address: Magyar Nemzeti Múzeum
 Régészeti Osztály
 H-1088 Budapest
 Múzeum krt. 14—16.